

Az erdélyi academicum collegium keletkezése körüli ellentmondások

Nemes János aligazgató emlékére

A nagyenyedi Bethlen-kollégiumról van szó. Arról az ősi intézményről, amely az 1848-as forradalom leverése után, a Habsburg-önkényuralom idején, Wolgemuth báró katonai kormányzó, császári tábornok 1850. évi rendeletében így szerepel: „Azon általános engedély alól, hogy az erdélyi reformátusok tanintézetekben a tanítások a legközelebbi évben megkezdethetnek, kivesszem a nagyenyedi kollégiumot, a hol csak egy elemi iskola megnyitását engedem meg...“

Elterjedt az a nézet, hogy a gyulafehérvár-nagyenyedi kollégium, a mai Bethlen Gábor Líceum 1622-ben létesült. Ezt a hiedelmet látszik alátámasztani Körösi György professor 1827 körül keletkezett latin nyelvű kézirata, amely a kollégium történetét az 1622. év eseményeivel kezdi. Abban a kéziratköteggben, amely az 1900-as évek elején került elő, s jelenleg a nagyenyedi akadémiai könyvtár gondozásában van, az említett kéziraton kívül fennmaradtak az iskola viharos története különböző fejlődési periódusaira vonatkozó törvények, köztük a Régi Törvények (*Leges Antique*). Az okmány eredetije az újabbakhoz viszonyítva régi, nem az első, s feltehető, hogy jóval 1622 előtt keletkezett. Erre utal a „régí“ jelzés. Új az iskola névadója, Bethlen Gábor fejedelem „Utasítás“-a, amelyben már a „tisztas és reformált vallás“ feletti „illetlen vetélkedést“, a nyelvészek „terjengős“ fejtegetéseit tiltja, a rektor, a tanítók, tanulók és „deákok“ erkölcsi és tanulmányi kötelezettségeit röviden szabályozza, és elrendeli új törvények összeállítását. Utóbbiak a Nyugatról hívott professzorok megérkezése után, 1630-ban elkészültek.

Az iskola történetével foglalkozó Váró Ferenc — *Bethlen Gábor-kollégium*. Nagyenyed, 1903. — szintén 1622-ben jelöli meg a kollégium alapítási évét. (Munkájában az olvasható mégis, hogy 1564-ben már és 1569 előtt még létezett a református iskola. A továbbiakban a szerző feltételezi, hogy az iskola törvényeit Ilosvai Benedek léptette életbe 1580 körül.) Utal arra, hogy az okmány wittenbergi minta alapján készült. Valóban, *Praeceptor Germaniae* és *Visitationes Büchlein* című kiadványaival Melancthon már 1528-ban kialakította a latin iskola protestáns modelljét. Nehezen elképzelhető, hogy a Wittenberggel évtizedek óta állandósult kapcsolatok idején az iskola 1580-ig ne gondoskodott volna anyagi helyzetéről, rendjét, oktatási tartalmát szabályozó alapokmányról, minthogy az sem hihető, hogy egy 1622-ben létesült iskolának rektora és alapokmánya van néhány évtizeddel a keletkezése előtt. Az iskola többrendbeli kálvinista befolyásoltsága pedig nem jelenti azt, hogy törvényeit feltétlenül hitbéli állította össze, s azt sem, hogy az okmány életbeléptetése egyidejű a kálvinista eszmei alap tartós meghonosodásával az iskolában. Ugyanis a régi törvények erkölcsstani bevezető részéből minden felekezeties megállapítás hiányzik. Holott a törvények Váró szerinti, 1580 körüli keletkezésének időpontja előtt jóval kialakult a tekintélyes heidelbergi kálvinista központ is, aminek a jelei a később keletkezett Bethlen-féle *Utasítás*ban, az új törvényekben, nemkülönben a debreceni és sárospataki iskola törvényeiben felbukkannak. Aziránt is kétély merülhet fel, hogy a régi törvényeket Ilosvai léptette-e életbe. Ebből a szempontból nem hagyható figyelmen kívül, hogy Ilosvai, aki 1558-ban iratkozott be a wittenbergi egyetemre, s ott magisteri címet nyert, Erdélybe csak 1574-ben került. Gyulafehérvárt tanít, s egyben a fejedelmi udvar kálvinista prédikátora, akit felkészültsége miatt Báthori István, a katolikus fejedelem is nagyrabecsül — jegyzi meg Pokoly József (*Az erdélyi református egyház története* I. Budapest, 1904). Báthori különösen az antitrinitarista újításoknak igyekszik gátat vetni. Ezért nem akadályozza a János Zsigmondtól hátrahagyott iskolában a kálvinizmus térhódítását. Az ő ösztönzésére hívja meg Ilosvai kollégiumi tanárnak a kálvinista orientációjú jeles Agricola Jánost Nagybányáról. A korabeli

gyulafehérvári viszonyok mérlegelésében az sem tévesztendő szem elől, hogy amikor Báthori István a lengyel királyi trónra kerül, Erdély vajdája bátyja, Kristóf lesz, akinek a felesége tekintélyes kálvinista család sarja, Bocskai-lány. Ez a tény is erősítette Ilosvai iskolabeli helyzetét és tevékenységét, amely a kálvinista és a katolikus törekvéseknek is megfelelt. Hiszen az iskola antitrinitarista befolyás alatt áll, Váro ugyan azt állapítja meg, hogy „az iskola 1564-ben már és 1569-ben még református”. Ez azonban csak látszat. Az iskolának a kezdeti egységes protestáns platformnál haladóbb református arculata nem a kálvinizmus 1564. évi intézményesítésével, hanem évekkel azelőtt, a szakramentarista és az egységes tanok 1556—1557. évi nagy harcai idején alakult, amikor Dávid Ferencel szemben Kálmáncsehi haladóbb eszméket hirdet. Kálmáncsehi halála után Dávid Ferenc Kálmáncsehi zwingliánus eszméit hirdeti, bár tiltakozik a szakramentarizmus vádja ellen. Majd még mint kálvinista püspök, 1566-tól kezdve szóban és írásban antitrinitarista eszméket terjeszt nagy sikerrel. János Zsigmond fejedelemmel együtt az iskola sem mentesülhet hatása alól, amint azt később adatszerűen igazoljuk. Dávid Ferenc, a népszerű, nagy felkészültségű püspök udvari pap is. Érthető, ha a tanári kar java abban az időben szentháromságtagadó. Ilyen előzmények és körülmények ismeretében válik érthetővé, hogy az új, katolikus fejedelem 1571-ben sietve felfüggeszti Dávid Ferencet udvari lelkészi és nyomdai felügyelői tiszteből, s távol tartja Gyulafehérvártól.

A fent vázolt folyamat világosabban jelzi az iskola eszmei arculatának alakulását és a gyulafehérvári lehetséges iskolapolitikai fejleményeket. Dávid Ferenc Gyulafehérvárról való eltávolításával az iskola 1571-től nyitottabb lesz a kálvinista befolyás előtt. Ilosvai szereplése és „missziós” tevékenysége felgyorsítja ezt a folyamatot. Bod Péter is az ő nevéhez kapcsolja a kálvinizmus tartós meghonosodását *Magyar Athenásában*, megemlékezve a „sokak előtt kedves Kassai Dániel” professzorról is, aki 1584 körüli kollégiumi működésével emeli az iskola népszerűségét.

A fenti folyamat szakaszaira való tekintettel lehetségesnek tartjuk, hogy az iskolai törvények 1556—1566 között, az erdélyi hitvitákkal kapcsolatos, Melanchtonnal váltott levelek és általa küldött szervezeti utasítások idején beküldött vagy behozott wittenbergi minta alapján készültek, függetlenül attól, hogy az iskola az egységes protestáns (evangélikus) vagy kálvinista fejlődési periódusát éli. Az viszont, hogy a régi törvények tényleg működő testület számára alapokmányként szerepeltek már évtizedekkel 1622 előtt, vitathatatlan tény. A bizonyíték e törvényeket feltüntető kéziraton a *Toldaléknak* nevezett különálló bejegyzés, amely a kollégiumnak 1613-ban adományozott kelneki dézsmára is kiterjeszti a senior és más diáktisztségviselők hatáskörét. A *Toldalék* és a törvények tanulmányozása, utóbbiaknak újakkal való összehasonlítása alapján félreérthetetlenül kitűnik, hogy a XVI. század második felében anyagi javakat gondozó és élvező diák „társaságról”, annak működéséről és önkormányzatáról, a rektor, tanítók, „deakok”, tanulók „intézeti” erkölcsi és tanulmányi rendjét szabályozó, wittenbergi eredetű iskolai alapokmányról van szó. A példa régi, Európa-szerte követik: Robert de Sorbon adománya alapján első ízben a párizsi ifjúság tömörült kollégiumba. Ahol a kollégiumi keret kibővült, az oktatás is abba iktatódt. Mindez nem kisebbíti azt a tényt, hogy 1622 kiemelkedő periódus kezdetét jelenti a kollégium életében. Bethlen Gábor ebben az esztendőben emeli akadémiai rangra a gyulafehérvári iskolát, amely e nevezetes fordulat előtti esztendőben Geleji Katona István rektorsága alatt működött. Egy már létező iskola s annak kialakult kollégiumi kerete az, amely akadémiai oktatással gazdagodva folytatja működését. Történelmietlen volna az akadémia alapítása előtt kétségtelenül létező múltról megfeledkezni vagy éppen tagadni. A kérdés inkább az, mi készítette Bethlen Gáborra, hogy a fejedelmi székhelyen teremtsen meg a főiskolai oktatás feltételeit.

A történelmi Erdélyben a hitújítás előtt valamennyi tanintézet főlé emelkedő rangos intézmény a gyulafehérvári káptalani iskola. Ez az iskolatípus az akkori európai szükségleteknek megfelelő sajátos képződmény. Jogilag egyenlő a középkori egyetem ars fakultásával. Akárcsak a káptalani iskolában, a tanulók tudásbeli nivellálása érdekében itt is grammatikával és logikával foglalkoztak. Aztán kiszélesedik a tantárgyrendszer, s mind a kettő befejezett képzettséget nyújt. Az európai egyetemek tekintélyes része a káptalani iskolákból fejlődött ki. Csak a káptalani iskolában lehetett *világi* papi képzettségre szert tenni. Innen kerültek ki a grammatikai osztályoknál magasabb osztályok tanítására meghívott és kibocsátott iskolamesterek (rektorok), vármegyei tisztviselők. Káptalani iskolák csak káptalani székhelyeken, káptalanok pedig, ritka kivételektől eltekintve, csak püspöki székhelyen működtek. Erdélyben csak Gyulafehérvárott. Erdélyi római katolikus püspök legrégibb keletű aláírásával 1111-ben keletkezett iraton találkozunk

— közli Ștefan Pascu professor is *Voievodatul Transilvaniei* (Cluj, 1971) című munkájában. Ezért a gyulafehérvári káptalani iskola létét 1111-től kell számítanunk. Ebben az iskolában a hitújítás előtt, évszázadokon át külföldet járt, magas képzettségű kanonok-lektorok tanítottak, állapítja meg Békefy Remig a káptalani oktatás történetéről szóló munkájában. Az, hogy a káptalani iskola az erdélyi vajda székhelyén működött, örögbíttete tekintélyét. Lehetetlen elhinni, hogy a mindig jól tájékozott Bethlen Gábor, aki az állami gondozásba vett káptalan gazdag irattárát tudós emberre, Bojthira bízta, ne tudott volna e tanítézet rendeltetéséről akkor, amikor Erdély-szerzte nagy hiány mutatkozik tanult emberekben. Ne tudott volna elődei iskolapolitikájáról, az országgyűlések oktatásügyi határozatairól, a Báthori István alapította kolozsvári egyetem rövid ideig tartó működéséről. Elképzelhetetlen, hogy mindezek egybevetése nélkül döntött volna Gyulafehérvár mellett. Abban, hogy a létező iskolát emeli főiskolai színvonalra, nemcsak Gyulafehérvár iránti hagyománytisztelete vezeti. Megfontolt iskolapolitikai koncepcióról van szó: az országos jellegű academicum collegiummá emelkedés éveket igényel. Az 1622. év csak a kezdet. Egy ilyen folyamat gondozására a volt káptalani-vajdai, majd fejedelmi székhelyen a hagyományokat és feltételeket, az adott körülmények között, kedvezőbbeknek ítélte.

A XVI. századi erdélyi és tiszamelléki mezővárosi polgáriassulás talaján rohamosan terjedő hitújítás, amelytől elválaszthatatlan a világiak bevonása a közéleti tevékenységbe, az anyanyelv széles körű, tehát iskolai felkarolása is, kezdetben erőteljes antifeudális erőkön bizonyult. Véget vet az egyház egysíkú ideológiai egyeduralmának, felszámolja a gyulafehérvári egyetlent, elismert püspökséget, kanonoki testületet. Az új hit az ország majdnem egész területén birtokba veszi az iskolaszervezetet. A káptalani oktatást is, amelynek a megszüntetése 1550-ben formálisan is bekövetkezik. Rendeltetését új eszmei alapon a protestantizmusnak kell átvállalnia.

Érdeklődésre tarthatnak számot a protestantizmus előrelépései, amelyek egy jól érzékelhető átmeneti periódusra, a gyulafehérvári társadalmi és iskolai viszonyok alakulására vetnek fényt. Korabeli feljegyzések szerint (Heltai) a gyulafehérvári és a nagyváradi püspök 1538-ban elfogattja és máglyahalálra szánja Szántai János sziksói iskolamestert. Miután a püspök Zápolya János király előtt a fogásra vetett elmarasztalására kiemeli, hogy a vádolt állítása szerint „az áldott mise semmi, hanem ördögnek találmánya“, Kálmáncsehi Sánta Márton, akkor még a káptalani iskola kanonok-professzora, nagyműveltségű kanonoktársával, a nagyenyedi Wolphardus Adrianusszal, az első erdélyi grammatika szerzőjével egyetértésben kijelenti Szántairól: „a mit szól, a mit disputál és tanít, merő igazság.“ Szántai megmenekül. Az utókor pedig megbizonyosodhat arról, hogy Kálmáncsehi már 1538-ban szakramenterista tanokat védelmez. Az iskola amúgy is nyitott kapui az események következtében még szélesebbre tárultak az új eszmék előtt. A régi hitben megrendült, az újabb, racionálisabb eszmék iránt fogékony diákjai prédikátori, iskolamesteri, tisztviselői állásokban helyezkedtek el. Ugyanez történt Kálmáncsehi után a gyulafehérvári kanonoki testület egy tekintélyes részével is. Egyikük megnősül, a másik protestáns lelkész lesz. E folyamat csomópontjai az 1542. év eseményei. A püspök meghal, s utána Gyulafehérvárott 160 évig gyakorlatilag nincs katolikus püspök. A hitújítás első szakasza diadallal zárul. Honterusék Brassóban közzéteszik a német nyelvű egyház és iskola protestáns jellegű szervezeti szabályzatát. Az újonnan alakult fejedelemség 1542. évi országgyűlésén kimondják az egyházi javak nagymértvű szekularizációját a fejedelmi udvar javára. Ezzel a káptalani oktatás anyagi alapjai is megrendültek. A szekularizációt kiteljesítik az 1556-i szászsebesi tábor és a gyulafehérvári országgyűlés határozatai, amelyek a maradék egyházi javak kisajátítását is kimondják azzal, hogy a kolostorok helyén iskolák létesíttessenek. Izabella, az özvegy királyné segélyt rendel a marosvásárhelyi, kolozsvári kolostorok helyén létesült protestáns iskoláknak. Sajátos a gyulafehérvári helyzet, ahol az egyházi káptalani javak, fejedelmi patrimonium lévén, az új eszmei alapon működő iskola, a közvetlen és közeli örökös helyzetében vagy virágzásnak indul, vagy mostoha gyermekként árnyékban marad. Minden jel arra vall, hogy a második változat következett be. Gyulafehérvár polgáriassul, az új hitet valló megyei és fejedelmi tisztségviselők lakják, protestáns gyülekezete van; az új eszmei alapon álló iskola a Habsburg-terjeszkedés (1551—1556) következményei, és a királyné szűkmarkúsága miatt elhanyagolt állapotban tengeti életét. Az 1566. évi országgyűlési határozatokat az a Petrovics Péter mondatja ki és hajtja végre, aki Izabellának és fiának visszafoglalja Erdélyt; két évtizede nyíltan támogatja az egyház egyeduralmát döntőgető mozgalmakat. Mint temesi bán az 1550-es években patronálja a csanádi püspökség és a már 1028. év óta létező káptalan, valamint a bánági körzet egyházi és iskolai újjászervezésére összehívott

protestáns zsinatokat. A temesvári iskola felvirágoztatására, a nagyműveltségű Szegei Kis István reformátort hívja meg. A radikális nézeteiért saját hitfelei részéről is gyakori zaklatásnak kitett Kálmáncsehivel közvetlen kapcsolatban áll. Együtt térnek vissza 1556-ban Erdélybe. Mind a kettőt tudatos egyház- és iskolapolitikai szempontok vezetik. Csakhogy Kálmáncsehi, majd Petrovics 1557-ben bekövetkezett halála és a királyné jelenléte miatt Gyulafehérvárott nem ismétlődhet meg a temesvári példa.

Az iskola némi felemelkedéséről ad hírt a kolozsvári 1564. évi országgyűlési határozat. A közben felnőtt János Zsigmond fejedelemre utalva megállapítja: „A fejevári schola megépítésére, és tudós személyek tartására, akik görögöt, deákot tanítsanak, ő felsége eddig is gondolkodott.“ A fejedelem az iskolára „oly gondot akar viselni, úgy akarja megépíteni [...], hogy országul ő felségével kedveskedhessünk“. Az országgyűlés udvarias formában kifejezi, hogy az iskolának nincs megfelelő épülete s az ország székvárosát megillető színvonala. A határozat mintha a nyugati fejedelmi iskolák helyzetére célozna. Ugyanis a haladóbb német fejedelmek a szekularizált egyházi javakat egyes iskolák kivételével felvirágoztatására fordították, és az ilyeneket a többi fölé emelték. A „kollégium“ fogalomkörbe ezek az iskolák is beiktatódtak. Tény az, hogy a fejedelem 1564-ben Celsio Secundo Curio neves bázei egyetemi tanárt, 1569-ben a hugenotta Pierre de Ramée-t (Ramus Péter), a Collège de France európai híru tudós tanárát hívja meg az iskola vezetésére. A meghívás nem jár eredménnyel. A későbbi hugenotta üldözés áldozata Ramus matematikáját és geometriáját a következő században a kollégium nagy növendéke, majd tanára, Apáczai Csere János közvetíten anyanyelven írott enciklopédiájában az academicum collegium hallgatóinak.

Hallat magáról az iskola az antitrinitarista eszmék széles körű befogadásával is. Dávid Ferenc és Méliusz Juhász Péter 1568. évi disputáján, a fejedelmen és a nemességen kívül részt vesz az antitrinitarista eszméket valló Óvári Benedek gyulafehérvári iskolaigazgató, Wagner György társtanító, Gyulay Pál főiskolaigazgató, a kiváló humanista író, aki később Báthori István alkancellárja. Az antitrinitaristák között van Hunyadi Demeter nagyenyedi iskolaigazgató is. Hunyadi és számos enyedi elődje kapcsán jegyezzük meg, hogy a Bethlen Gábor Líceum gyulafehérvári előzményétől eltekintve gyökerei Nagyenyeden is a messzi múltba nyúlnak.

János Zsigmond a kollégium épületét tényleg megépítette. Az azonban az 1658–1659. évi többszörös tatárdúlás következtében megrongálódott. A diákság átmenetileg Apáczai kolozsvári iskolájában talált menedékre. Innen 1662-ben „viszszatér“, egyelőre nem Gyulafehérvárra, hanem Bethlen János kancellár, történetíró javaslatára a kollégiumi birtokok központi részén fekvő és a dúlásokat jobban átvészelt Nagyenyedre. Ezzel a gyulafehérvári viszonyokban gyökerező országos jellege mit sem csorbul. Erre vonatkozóan beszédes bizonyítékok az alábbiak. Amikor a II. Rákóczi Ferenc-féle felkelés idején, az 1704–1707. esztendőben a Habsburg-csapatok felprédálják Enyedet és a kollégiumot, Angliában, ahol a polgári forradalom eszmei fegyvertárát az a puritanizmus szolgáltatta, amely az academicum collegiumban is gyökeret vert, az oxfordi egyetem felterjesztésére angol királyi pátenssel országos gyűjtést rendelnek a gyulafehérvár-nagyenyedi kollégium felségélyezésére. Az így keletkezett tőke és kamatai szolgáltatták az alapot a kollégiumi épületek többszöri újjáépítésére, javítására egészen 1896-ig. Hazai megbecsülésről tanúskodik az a tény, hogy a székelyföldi, marosmenti ifjúság évszázadokon át felsőbb tanulmányok végett Nagyenyedre sereglett. Az Enyeden működő iskola gyulafehérvári eredetű jogait, örökségét a restaurálódó Habsburg-uralom is kénytelen tudomásul venni. A Lipót-féle diploma leszögezi, hogy az egyházi, káptalani javak a kollégium birtokában maradnak.

Mindezek alapján a történelmi viszonyok következményét tudomásul kell vennünk; a káptalani iskola rendeltetését, anyagi javait átörökítő gyulafehérvár-nagyenyedi academicum collegium, ha nem is egyetlen, de évszázadokon keresztül a legkiemelkedőbb utód. Történetietlen volna az 1111-ig visszavezető múltat elfelejteni vagy felekezeti okokból tagadni. Történelmi folyamatosság lappang abban, ahogyan az enyedi letelepülés után is következetesen gyulafehérvár-nagyenyedi Bethlen-Brandenburgi, Bethlen-Apafi kollégiumról, később gyulafehérvár-nagyenyedi Bethlen főtanodáról beszélnek az iratok. Bethlen Gábor teljes nevével illetni az iskolát: ezzel a szocialista rendszer haladó történelmi hagyományt véglegesít pedagógiai törekvéseink szolgálatában.

Új értelmiség kialakítása érdekében Bethlen Gábor a széles anyagi bázis megteremtésén kívül törvénnyel tiltja meg, hogy a földesurak megakadályozzák a jobbágygyermekek továbbtanulását. A szegénysorsúak számára ösztöndíjrendszert létesít. A jobbágyszármazású Bojthi Veres Gáspárnak már 1616-ban lehetővé teszi

heidelbergi tanulását. Előrelátását jelzi, ahogyan levélben inti: „ne csak teológiai hanem a bölcséleti tudományokat is alaposan megtanulj [hogy] polgári dolgokban is, s a külügyek igazgatásában, segítségednek hasznát vehessük.“ A Bethlen-korszak hagyományai segítik az iskola tanárait abban, hogy a pusztulás, lefokozottság állapotában, a kezdeti Habsburg-restauráció, majd a XVIII. századi németesítő törekvések idején haladó kartezianus és Habsburg-ellenes szellemben tanítsanak. A felvilágosodás korában az akadémiai múlt sarkallja a kollégium előjáróságát a felemelkedés erőfeszítéseire. Sikerül is 1778-ban természettudományi és német nyelvi, 1790-ben jogtudományi tanszék létesítését jóváhagyatnia. Benkő Ferenc kollégiumi működése (1790—1811) olyan természettudományi műveket hív életre, amelyek egyedülállóak az országban. A század vége felé a kollégiumban kezdi el működését az első diákközpont, amelynek Molière-fordításai nyomtatásban is napvilágot látnak. Innen kerül ki több, Bessenyei György körül csoportosuló író: Báróczi Sándor, Naláczy József, Barcsai Ábrahám. Az akadémiai szint újraéledését jelenti Köteles Sámuel, Hegedűs Sámuel és később Szász Károly tudós munkássága. Állást foglal az anyanyelv széles körű bevezetése mellett a tanártársak egy része; Nemegeyi János filológus, Mohai Károly jogtudor, Kovács József matematikus, Baritz János kémikus, orvos, Keresztes István és Tompa János teológiai tanárok belátják ugyan az egyoldalú latinítás és a túlméretezett német nyelvi oktatás tartáhatatlanságát, azonban nem tudnak e káros hagyományok nyomása alól kitérni. Így születik meg a *Norma Discendi in Collegio Alba-N. Enyediensis...* 1820-ban. Említett egyoldalúsága ellenére a régi iskolamesterképzés helyett valamivel korszerűbb változatban oldja meg a tanító-, bölcsész-, jogász- és teológusképzést. Kilenc évig tartó alsó- és középfokú oktatás után a főiskolai képzés két változatát különbözteti meg: a kétéves enciklopédika tanfolyam, amely tanítókat, jegyzőket, gazdákat nevel, és a hatéves tudományos képzés, amely két-kétéves, egymásra épülő bölcsészeti, jogi, teológiai tanfolyamokból áll.

A *Norma Discendi* anyanyelv iránti szűkkeblűségét Köteles és Hegedűs a lehetséges mértékben korlátozza. A korszellem és a gyakorlati követelmények nyomása is nagy, főleg ami a szakosított képzés igénylését illeti. Ennek tulajdonítható, hogy a kollégium már az 1840-es években a kor követelményeinek inkább megfelelő, kimondottan a tanítóképzést szolgáló intézetet létesít elsősül az országban.

A kollégium életében új fejezetet nyit a kolozsvári egyetem megalakulása a XIX. század végén. Ennek léte és a püspöki akarat, az iskola elkeseredett ellenállását legyőzve véget vet az akadémiai szintnek. Előbb a tanárképzés és jogtudományok, 1896-ban pedig a teológia végleg Kolozsvárra kerül.

A mai Bethlen Gábor Líceum tanító- és óvónőképző pedagógiai tagozattal, líceumi és szaklíceumi osztályokkal, gyakorlóiskolával és óvodával működik. Az országépítő nagy munkában az ősi kollégium végzettjei helytállásról tesznek tanúságot. Ezt a helytállást kell fokoznia annak a ténynek, hogy az iskola 1977-ben, mint a valamikori káptalani oktatás egyik örököse, 866 éves múltra tekint. Tudatosulnia kell annak, hogy az iskola életében 1550. jelöli az iskolai feudális szellem első nagy vereségét. Annak sem szabad elhomályosulnia, hogy az 1622. esztendő egy nagyvonalú, századokra kiható iskolapolitika kezdete, de nem a kollégium keletkezésének éve.

Bakó Béla

Dénes Sándor: Falitál